

Odd Gunnar Skagestad:

HVALSAKEN - EN MERKESAK I NORSK UTENRIKSPOLITIKK

Et internasjonalt markeringsbehov?

Man hører stundom spørsmålet "Hvorfor driver Norge egentlig med denne hvalfangsten?" Og videre: "Har dere et eller annet markeringsbehov?" "Er det 'Annerledeslandet' som er på ferde igjen?"

Ordet "markeringsbehov" har en umiskjennelig negativ klang. Da lyder det straks mer positivt om man i stedet snakker om "behov for grensesetting", som i virkeligheten betyr det samme...

Men, - ja, det finnes faktisk visse overordnede prinsipper eller hensyn som vi som nasjon har behov for å markere. Her vil jeg spesielt nevne to:

- Hevde vår nasjonale handlefrihet – innen rammen av avtalefestede internasjonale forpliktelser – i spørsmål av vital betydning for vårt land
- Hensynet til å ha en helhetlig (dvs. konsistent og troverdig) politikk på områdene miljøvern og ressursforvaltning

Om den berømmelige "sjølråderetten" kan det sies så mangt...

Og man kan stille spørsmålet om hvalfangsten - som tross alt står for en relativt beskjeden verdiskapning - kvalifiserer til det pompøse uttrykket "vital betydning". Men her må vi se hvalfangsten i en større sammenheng. Hvalfangsten er en liten del av vår samlede fiskerinæring, men en prinsipielt viktig del. De problemstillinger som gjelder hvalfangsten, er de samme som gjør seg gjeldende i andre sammenhenger hvor vår forvaltning av havets ressurser står på spill.

Dersom vi i hvalsaken skulle gi avkall på vår nasjonale handlefrihet - gi avkall på de rettigheter vi har og som også er nedfelt i et internasjonalt forpliktende avtaleverk - ville vi svekke både vår egen posisjon og det avtaleverk som vi mener er nødvendig for å ha ordnede

forhold internasjonalt når det gjelder forvaltningen av havets levende ressurser. Og da er det straks store verdier - verdier i idéell såvel som i materiell forstand - som står på spill. Uttrykket ”politisk verdigrunnlag” kan saktens ha en klang av luftig, metafysisk retorikk, men det peker samtidig på en dimensjon av håndfaste materielle verdier.

Jeg nevnte videre hensynet til å ha en helhetlig politikk på områdene miljøvern og ressursforvaltning. En rasjonell miljøpolitikk - som Norge gjerne ønsker å bli identifisert med - må også omfatte rasjonell ressursforvaltning, som en helt nødvendig komponent. Stikkordet her er *bærekraftighet*. Rasjonell forvaltning av naturens fornybare ressurser betyr bærekraftig høsting av naturens avkastning. Dette er et prinsipp som i en årrekke har vært selve bærebjelken i norsk miljøpolitikk og ressursforvaltning, også når det gjelder forvaltningen av havets levende ressurser. Hvis vår miljø- og ressurspolitikk skal være seriøs og troverdig - og det ønsker vi at den skal være - må den være konsekvent og helhetlig. Sjøpattedyrene utgjør en viktig del av det samlede marine økosystem, og hvalfangst er derfor et nødvendig element i en flerbestandsbasert eller økosystembasert forvaltning av våre havressurser.

Hvalsaken dreier seg altså om noe langt mer enn "bare hval". I videste forstand handler det om vår evne og vilje til å verne om selve livsgrunnlaget - om retten og adgangen til å forvalte de ressurser og det livsmiljø som vi er avhengige av for at det fortsatt skal bo folk her i landet.

Etter de tilbakeslagene som hvalfangstnæringen - og norsk hvalpolitikk - ble utsatt for på 1970- og 80-tallet, har målet vært en *normalisering* av næringen og dens rammebetingelser. Vi er der ikke ennå, men en del er oppnådd gjennom de siste 16-17 år.

Norsk hvalpolitikk – grunnleggende parametere

I våre normaliseringsbestrebelsler er følgende parametere lagt til grunn:

- Norge er – og skal være – en hvalfangstnasjon
- Fangstnæringen skal drives på basis av prinsippet om *bærekraftig bruk* av naturens ressurser – selve *grunnprinsippet* i norsk miljøvern- og ressursforvaltningspolitikk såvel som i internasjonalt samarbeid på disse områder

- For å sikre bærekraftighet skal forvaltningstiltak bygge på de beste tilgjengelige *vitenskapelige tilrådninger*
- Målsetting at hvalfangstnæringen skal være *økonomisk bærekraftig*, hvilket bl.a. innebærer adgang til handel (herunder også *internasjonal handel*) med næringens produkter

Ovenstående har vært retningsgivende for den politikk som den norske regjering har ført i en lang årrekke, med tilslutning fra et samlet Storting – jfr. St.meld. nr. 27 (2003-2004) ”Norsk sjøpattedyrpolitikk”

Her taler vi om en prinsipielt forankret kurs som hele tiden har hatt full tverrpolitisk støtte, og med "den norske regjering" menes her skiftende regjeringer, uansett partifarve.

Norges kurs kom til uttrykk i våre reservasjoner mot de forfeilede men ulykkeligvis skjellsettende vedtak som i første halvdel av 1980-årene ble fattet av henholdsvis Den Internasjonale Hvalfangstkommissjon (IWC) og Konvensjonen vedrørende internasjonale handel med truede dyre- og plantearter (CITES).

Ovenstående prinsipper var innebygget - som premiss såvel som uttrykt målsetting - i regjeringens (Brundtland II) beslutning av 3. juli 1986 om *midlertidig* stans i den norske kommersielle hvalfangst, og det var hovedpremisset for regjeringens (Brundtland III) beslutning ultimo juni 1992 om at fangsten skulle gjenopptas.

Policy-unntak fra det som her er nevnt, er *unntak* - ikke på prinsipielt grunnlag, men avvik av typen *midlertidige og selvpålagte restriksjoner* av *situasjonsbetinget* eller *taktisk* karakter. Dette gjelder bl.a. det "eksportforbud" for hvalprodukter som i praksis ble gjort gjeldende i og med den lisensordning som ble fastsatt i forskrift av 9. juli 1993 (opphevet i 2001).

Den Internasjonale Hvalfangstkommissjon (IWC)

Hovedarenaen for våre hvalpolitiske bestrebelser internasjonalt er Den Internasjonale Hvalfangstkommissjon (IWC). Hvalfangstkommissjonen ble etablert på grunnlag av Den Internasjonale Konvensjon av 1946 for regulering av hvalfangst (ICRW) med det dobbelte formål:

- bevaring av hvalbestandene,

for derved å muliggjøre

- en ordnet utvikling av hvalfangstnæringen

IWC har p.t. (dvs. 2009) 83 medlemsland

ICRW har en struktur som består av en Rammeavtale supplert med et fleksibelt regelverk – ”Schedule” – som kan endres ved $\frac{3}{4}$ flertallsvedtak.

Forvaltningsvedtak (Schedule-endringer) skal i h.t. ICRW (Art. V) fylle bl.a. flg. krav:

- nødvendige for å oppfylle Konvensjonens målsettinger
- være basert på vitenskapelige tilrådninger
- ta hensyn til forbrukernes og næringens interesser

Schedule-vedtak er IKKE bindende for et land som reserverer seg (f.eks. Norge mht. moratorievedtaket 1982)

Norge er medlem av Den Internasjonale Hvalfangstkommisjon (IWC). Denne er noe så besynderlig som en forvaltnings-organisasjon som gjennom en lang årrekke systematisk har sabotert sitt eget regelverk og sine egne forvaltningsvedtak. IWC ble etablert på grunnlag av Den Internasjonale Konvensjon av 1946 for regulering av hvalfangst, med formål å fremme en ordnet utvikling av hvalfangstnæringen (bemerk at ordet er *utvikling*, ikke *avvikling*). Siden slutten av 1970-årene har likevel flertallet av IWC-medlemslandene vært dominert av en hard kjerne av hvalfangstmotstandere. Norge har i hele denne perioden møtt mye motbør, stundom også ren trakassering i IWC. De mest ekstreme av våre motparter (som også er de toneangivende medlemmer av Kommisjonen) har gang på gang gjort det klart at uansett hvilke fakta som legges på bordet og uansett hvilke argumenter vi måtte føre i marken, så er deres mål å gjøre slutt på all hvalfangst. Her råder den holdning som i sin tid ble tillagt filosofen Friederich Hegel, som en gang ble gjort oppmerksom på at en av hans teorier ikke var i samsvar med påviste kjensgjerninger. Hegel skulle da (er det blitt fortalt) ha svart: "Desto verre for kjensgjerningene!"

IWCs årsmøter har mer enn én gang blitt karakterisert som "absurd teater".

TV-tittere som er kjent med serien "X-Files" vil ha registrert at seriens episoder presenteres under mottoet "Du tror det ikke før du ser det!"

Den som har overvært årsmøter i IWC vil kunne være fristet til å benytte parafrasen "Du tror det ikke *selv om du ser det*"...

Den offentlige debatt - Myter, vrangforestillinger, desinformasjon

Blant de problemer norsk hvalfangst møter ikke bare i IWC men også ellers internasjonalt (og forunderlig nok undertiden også i Norge), er motstand basert på *myter, vrangforestillinger, skremmebilder* eller bentfrem *desinformasjon*.

Tre hyppig forekommende eksempler på denslags er følgende:

- At "*hvalen er utrydningstruet*" (og derfor må fredes)
- At Norge ved å drive hvalfangst "*bryter internasjonale avtaler*"
- At Norge pådrar seg verdenssamfunnets mishag og fordømmelse, til skade for våre eksportnæringer, reiselivsnæringen og vår internasjonale anseelse

Førstnevnte punkt - at "hvalen" skulle være utrydningstruet - er rent tøv. For det første er "hvalen" ingen art, men snarere en mytisk skapning med mer eller mindre vilkårlig sammensatte egenskaper, hentet fra ulike hvalarter. I virkeligheten finnes det over 75 høyst forskjellige hvalarter, og om det skal pekes på noe særlig interessant fellestrekk, måtte det være at ingen av dem er utrydningstruet. Heller ikke i tidligere tider har noen hvalart noensinne blitt utryddet ved fangst eller annen menneskelig virksomhet.

Påstanden om at Norge "bryter internasjonale avtaler" er grovt usannferdig. Vår fangst skjer i medhold av de rettigheter vi har som part i ICRW og som IWC-medlem, herunder vår reservasjon mot moratorievedtaket av 1982 - en fullt ut legitim posisjon, og ikke (som det har vært påstått) en utnyttelse av "et smutthull i regelverket". Tilsvarende skjer vår internasjonale handel med hvalprodukter på grunnlag av våre rettigheter under CITES-regelverket.

Det tredje punktet - at hvalfangsten skulle skade Norges internasjonale omdømme - kan synes noe mer åpent for diskusjon og synsing. Når det gjelder synsingen, vil denne - for å si det litt grovt - bero på (1) hvor fisefornemme forestillinger man har mht. hvilket "Norges-bilde" som bør presenteres for omverdenen; samt (2) hvor tilbøyelig man er til å rope "ulv!" i tide og utide.

Norske myndigheter har for sin del vurdert den belastningen som hvalfangsten måtte utgjøre for våre eksport- og reiselivsnæringer og for vår internasjonale anseelse, som marginal og i alle fall håndtérbar. Men om man ønsker å gå nærmere inn i denne diskusjonen, skal følgende bemerkes:

Problemstillingen "*det negative Norges-bildet*" lar seg vanskelig definere innen rammen av en alment omforenet virkelighetsforståelse. I noen grad har vi å gjøre med den oppfatning at internasjonal oppmerksomhet mot hvalfangsten understreker bildet at Norge som et primærnæringsbasert og lite utviklet samfunn, og svekker det arbeidet som nedlegges for å profilere Norge som en moderne kultur- og høyteknologinasjon.

Omfanget av dette problemet - forutsatt at denne problemstillingen i det hele tatt er reell - er lite målbar. I relasjon til hva som måtte være det foretrukne Norges-bilde, bør det imidlertid erkjennes at Norges avhengighet av bærekraftig høsting av havets ressurser - vår posisjon som havressursforvalter - er et faktum som vi ikke skulle behøve å skamme oss over eller underslå når vårt selvbilde skal presenteres utad. Den eventuelle skade som påføres bildet av et moderne høyteknologisamfunn er neppe verre enn hva vi trygt kan leve med. At Norge er et moderne høyteknologisamfunn tør være vel kjent blant de utenlandske aktører for hvem dette faktum skulle bety noe fra eller til, og det er neppe mange norske høyteknologibedrifter som har tapt en internasjonal anbuds-konkurranse på grunn av oppdragsgiverens vankunne på dette punkt.

Anti-hvalfangst-argumentasjonen

Vi kan skjelve mellom argumentasjon basert på *verdisyn* (det være seg aldri så forskrudd, forkvaklet eller kunnskapsløst...) og argumentasjon av *pragmatisk* karakter (dvs. argumentasjon hvor spørsmål om *riktig* eller *galt*, *sant* eller *usant* er underordnet i forhold til spørsmålet om *gjennomslagskraft*).

Argumentasjon basert på *verdisyn* kan fremføres på ulike plan eller dimensjoner, som kan sammenfattes under stikkordene:

Etisk, estetisk, emosjonelt & esoterisk

Eksempler i så måte:

- **”MOBY DICK”-SYNDROMET**

Herman Melvilles roman "Moby Dick" har hatt en enorm innflytelse på folks forestillingsverden, selv om de færreste har lest boken, sett filmen eller i det hele tatt hørt om den... Som symbol på den rene, mektige og uskyldige natur, satt opp mot det onde, griske menneske, er "Moby Dick" et uhyre sterkt sinnbilde.

- **”WALT DISNEY”-FAKTOREN**

Her finner vi tilbøyeligheten til idealisering og stilisering av dyr, som tillegges menneskelige egenskaper.

- **SNILLE VS. SLEMME DYR**

Kan evt. kalles "Thorbjørn Egner"-faktoren (jfr. eventyrene om Hakkebakkeskogen). Likeledes idealiserte stereotyper, hvor noen dyr (Bambi/Rudolf/Flipper/Skippy) er søte og "snille". Spede og spredte forsøk på å fremstille vågehvalen som "slem" ("Havets rotte") har ikke slått særlig godt an...

- **MYTEN OM HVALENS INTELLIGENS**

Menneskenes fascinasjon med disse digre skapningene som lever stort sett utenfor synsvidde, har gitt næring til mytedannelser, bl.a. om deres intelligens. Denne myten forsterkes ved forestillingen om "hvalen" som én art, som kan tillegges de ulike egenskaper fra de forskjellige hvalarter som dette oppkonstruerte vesenet forsynes med. I virkeligheten skiller ikke hvalene seg nevneverdig - intelligensmessig sett - fra landpattedyrene.

- **DET MORALSK FORKASTELIGE I Å DREPE ET SÅ HØYVERDIG VESEN**

Her er vi over på en moralsk-filosofisk diskusjon som ikke har så mye å gjøre med hval som med spørsmålet om menneskets natur og dets funksjon som predator (jeger) - en diskusjon som vi finner allerede i Det Gamle Testaments beretning om striden mellom brødrene Esau og Jakob. Hvis vi først aksepterer at slakt eller jakt inngår i vårt naturlige livsgrunnlag, er det ingen grunn til å definere hvalartene som en moralsk mer høyverdig form for eksistens enn f.eks. ku, sau, gris eller elg.

- **DYRS ”RETTIGHETER”**

Rettigheter forutsetter evnen til å kunne påta seg forpliktelser og ansvar, evnen til å treffe moralske valg, dvs. treffe bevisste valg samt kunne ta konsekvensene av slike valg. Dyr kan derfor ikke ha rettigheter - hverken i juridisk eller moralsk henseende.

Det pragmatiske argument:

- **DROPP FANGSTEN – ER IKKE BRYET VERDT, EN TAPT SAK OG EN UNØDIG BELASTNING**

Dette er en form for argumentasjon som har hatt en viss popularitet i visse urbane miljøer og i media - særlig i hovedstadspressen og i de riksdekkende etermedia. Resonnementet er her at det som betyr noe, er ikke hvorvidt våre argumenter er riktige eller gale, sanne eller usanne. Det springende punkt er - pragmatisk og kynisk - hva man antar har *gjennomslagskraft*.

Videre legges til grunn - som forutsetning - at omverdenen (den såkalte "verdensopinionen") har en entydig negativ holdning til hvalfangsten, og at denne holdningen både svekker Norges internasjonale omdømme og innebærer en potensiell trusel mot vår økonomi (handels-sanksjoner, boikott-aksjoner m.v., - jfr. også de eksempler som er beskrevet foran under avsnittet "Den offentlige debatt - Myter, vrangforestillinger, desinformasjon"). Resonnementet bygger m.a.o. på en frykt, som næres ved at man billedlig talt "maler Fanden på veggen".

Den tilgjengelige faktiske kunnskap tilsier at denne frykten - og den virkelighetsoppfatningen som denne frykten bunner i - er ubegrunnet. Likevel er dette en argumentasjon som i mange år er blitt gjentatt som en fast besvergelse av presseorganer som har inntatt en kritisk holdning til norsk hvalfangst, det være seg i en nedlatende eller i en mer direkte fiendtlig tone.

Det pragmatiske resonnement for et slikt defaitistisk knefall overfor den påståtte "internasjonale opinion" og den angivelige fare denne representerer, kommer fortsatt jevnlig til uttrykk i uttalelser som "Hvalfangsten koster mer enn den smaker" og "Norge kan ikke stå alene mot resten av verden".

Spørsmålet reises fra tid til annen om hvorfor Norge fortsetter som medlem i en organisasjon som systematisk bryter sine egne regler bare for å kunne motarbeide oss. Var det ikke bedre om vi meldte oss ut?

Men dét ville være å kaste kortene, - å resignere. Norge var blant IWCs grunnleggere. Vi er (til forskjell fra de nyfrelste verneland) bærere av en ubrutt tradisjon av forsvarlig ressursforvaltning. Vi krever at IWC skal fungere som et forvaltningsorgan, og det kravet kjemper vi for - innenfor organisasjonen, og ikke ved å la oss skvise ut eller sitte på gangen og furte.

Men det nytter ikke å henfalle til kun å sole oss i avglansen av egen fortreffelighet. Vi er heller ikke fornøyd med bare å kunne gi oss selv et klapp på skulderen og fortelle oss selv at norsk hvalfangst er OK. Som *Aftenposten* i tidligere tider yndet å skrive om norsk hvalfangst: "Det er ikke nok å *ha rett*, man må også *få rett*". Litt kynisk, men dog et poeng. En målsetting for norsk hvalpolitikk utenriks er således å arbeide for bredest mulig internasjonal aksept og forståelse for hvalfangsten som en fullt ut legitim, seriøs og respektabel virksomhet.

Trusel-bildet

I det foregående er det lagt vinn på å avsløre grunnløs frykt ved bl.a. å avdramatisere de trusler - innbilte eller reelle - som norsk hvalpolitikk må binde an med.

Dette betyr *ikke* at vår hvalpolitikk er fullstendig risiko-fri.

Trusel-bildet er sammensatt, og omfatter bl.a. følgende elementer:

- Forbruker-boikotter
- Såkalt negativt Norges-bilde
- Amerikanske handelspolitiske straffetiltak

Trusler om (NGO-ledede) forbrukerboikotter har tidligere vist seg å være lite effektive. Det angivelig negative Norges-bilde er kommentert i det foregående, og skal derfor ikke drøftes nærmere her. Nedenfor følger noen ord om truselen om eventuelle amerikanske handelspolitiske straffetiltak.

Som bakgrunn må erkjennes at vi lever i en skummel verden, hvor ikke alle er så prektige som oss. Mislykte stater og gangsterstater ("rogue states") utgjør et destabiliserende element, som påfører verden økt risiko for krig og terrorisme. Det er så man rent kan tale om "snille" versus "slemme" stater. Noen må ta verstingene, og USA stiller opp!

Og det er bra - stort sett.

Iallfall så lenge det bare er verstingene som får svi. Men av og til mobiliseres Den Gode Gjerning til fordel for en dårlig sak. Noen ganger stiller USA opp på en måte som viser de ufysiske sider av landets praksis mht. ekstra-territorial jurisdiksjonsutøvelse. Det er når de dessverre går over alle grenser i sin iver etter å rette opp alt det som er vondt og leit.

Pelly Amendment pålegger USAs handelsminister å varsle presidenten ("certify to the President") dersom borgere av et fremmed land utøver virksomhet som reduserer effektiviteten av et internasjonalt fiskevernprogram ("diminish the effectiveness of an international fishery conservation program"). Presidenten må da innen 60 dager iverksette handels-sanksjoner mot vedkommende land, eller forklare Kongressen om grunnen dersom han velger ikke å gjøre dette.

Til tross for at USA selv er et av verdens største hvalfangstland, har landet i IWC gjennom tre desennier vært den fremste pådriver i arbeidet for å hindre/forby (andre lands) hvalfangst. Et viktig virkemiddel i så måte har vært å true med handelspolitiske straffetiltak i medhold av *Pelly Amendment*.

USA har ca. 30 ganger sertifisert andre land under *Pelly Amendment*. Kun én gang (Taiwan) har sertifiseringen ført til handelssanksjoner.

Selv om amerikanerne har vært aktive med å true andre land med straffetiltak, har de vært bemerkelsesverdig tilbakeholdne med å gjøre alvor av truslene. I realiteten har *Pelly Amendment* langt på vei vist seg å være et upraktisk instrument, som i hovedsak har hatt karakter av å være et slags "ris bak speilet".

Norge er 2 ganger blitt sertifisert for vår hvalpolitikk – i 1990 for forskningsfangst, i 1993 for gjenopptagelsen av kommersiell fangst.

Ved begge anledninger lyktes det oss å snakke oss ut av situasjonen, som endte med at sertifiseringene ble kvittert ut med "påtaleunntatelser".

For Norge var og er det ingen tilfredsstillende situasjon for vår hvalpolitikk å leve med amerikanernes trusel hengende over oss. En nøktern truselvurdering må imidlertid ta i betraktning amerikanernes velkjente tilbakeholdenhet mht. å gjøre alvor av den trusel som sertifisering under Pelly Amendment innebærer. I tillegg vil amerikanernes nasjonale egeninteresse normalt være det avgjørende moment: Er det egentlig noen grunn til å tro at det er i USAs interesse å gå til handelskrig mot Norge?

Internasjonal handel med hvalprodukter - CITES

Mens IWC er den internasjonale hvalpolitiske hovedarena, er i tillegg Konvensjonen vedrørende internasjonal handel med truede dyre- og plantearter (CITES) et viktig forum for våre bestrebelser for en normalisering av hvalfangstnæringens internasjonale rammebetingelser.

CITES opererer ved innføring av restriksjoner på internasjonal handel med arter hvor slik handel etter konvensjonspartenes mening kan medføre at artene settes i fare. Slike arter oppføres på lister som følger:

Liste 1: Totalforbud (Utrydningstruede arter)

Liste 2: Strengt kontrollert handel

For norsk hvalfangsts vedkommende skal stikkordmessig bemerkes:

- Vågehval oppført på Liste 1 i 1983
- Norge reserverte seg – er ikke bundet av vedtaket
- Gjentatte norske forslag om nedlisting har ikke oppnådd de nødvendige 2/3 flertall

Norsk politikk:

- Fra 1993 "eksportforbud"
- Januar 2001 – Regjeringen vedtar å åpne for eksport
- 2002/2003 - eksport kom igang til Island og Færøyene
- Februar 2009 - eksport til Japan?

(Takk for oppmerksomheten)